

Az „első” magyar
TELEKI SÁMUEL
emlékexpedíció

Suha György

Egyetemistaként senki sem gondolhatja, hogy egyszer a tudománytörténet része lesz. Még ha nem is a legfontosabb fejezetekben, hanem annak „kis színes” rovataiban. Pedig a nyolcvanas évek közepén az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatóinak kezdeményezése, az 1987-es Teleki Sámuel Emlékexpedíció mára a hazai afrikaisztikai kutatás történetének részévé vált. A nagy lelkesedéssel előkészített utazás a szocialista Magyarország afrikai érdeklődésének egyik legkülönlegesebb példája, hiszen annak ellenére, hogy a hazai tudományos élet egy része nem nézte jó szemmel a szervezkedést, mégis saját ötlet alapján, saját erőből valósult meg. Bár valódi tudományos eredmények nem születtek, a résztvevők számára mégis óriási élményt, igazi afrikai terepmunkát jelentett a nagy utazás. Több mint húsz év távlatában érdekes kísérlet felidézni a kiválóan dokumentált Teleki Sámuel Emlékexpedíció legfontosabb mozzanatait, a korabeli szervezési módszereket és magát a Nagy Utazást...

HUSZONHÉT HÓNAP

Jövőre lesz száz éve annak, hogy Teleki Sámuel magyar vadász és utazó bejárta Kelet-Afrika fehér ember által addig nem ismert tájait. Kísérletet tett arra, hogy meghódítsa a Kilimandzsárót, de a csúcstól öt száz méterrel visszafordulásra kényszerült. Felfedezte a Viktória (sic.) és a Rudolf tavat és a róla elnevezett vulkánt. Azóta is ez az egyetlen magyar név Afrika térképén.¹ Ezekkel a mondatokkal vezette be a Teleki Sámuel nyomában indított első magyar expedíciót a nyolcvanas évek meghatározó fővárosi sajtóorgánuma, az Esti Hírlap.²

Az MSZMP Budapesti Bizottsága és a Fővárosi Tanács félig-meddig hivatalos lapjaként, de funkciója szerint bulvárlapként megjelenő újság több mint negyedmillió példányszámban adott hírt arról, hogy a közelgő Teleki-centenárium alkalmából budapesti egyetemisták Afrika távoli, egzotikus országába terveznek utazást.

Húsz év távlatából egy ilyen bejelentésnek egészen más volt a hatása, különösen annak tudatában, hogy a magyar átlagpolgár számára ekkor egy nyugat-európai utazás, esetleg egy amerikai

rokonlátogatás jelentette a nagy utazás élményét. Afrikába eljutni csak a tudósok, politikusok, újságírók, sportolók privilégiuma lehetett. Egyszerű halandó csak álmodhatott a fekete kontinens varázsáról.³

„A napilapok rendszeresen tudósítottak az előkészületekről, néhány újságíró szinte személyes ügyként kezelte, szívében viselte a kezdeményezést.”

Az idézett cikkben az olvasó tudomást szerezhet arról, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem nyolc földtudománnyal és földrajzzal foglalkozó⁴ hallgatója által szervezett Teleki Emlékexpedíció mellett előkészítés alatt áll az ún. „Magyar Tudományos Afrika Expedíció” is. A diákexpedíció nevében nyilatkozó Hámos István és Bezdán Sándor⁵ a beszélgetésben elmondta, hogy tanáraik kezdeményezését ismerik, de az emlékexpedíció célkitűzései különböznek az oktatók, tudósok „tudományos expedíciójától”. A két utazás hasonló jellege, elnevezése, az érintett tudományterületek átfedése a későbbiekben számos konfliktust okozott, annak ellenére, hogy a diákok által⁶ előkészített Teleki Emlékexpedíció időben megelőzte, kommunikációs menedzselésének színvonala pedig jelentősen meghaladta a „tudományos” jelzőt büszkén viselő másik utazást.

A saját erőből előkészített projekt – Hámos nyilatkozata szerint – a geofizikai kísérletek, megfigyelések mellett, tudománytörténeti kérdések tisztázását valamint a Teleki-életmű megismertetését is célul tűzte ki.

A szervezők a legnagyobb segítséget az akkori magyar járműipar zászlóshajójaként ismert gyártól, a székesfehérvári IKARUS-tól remélték. Az előzetes megbeszélések szerint a gyár speciális felszereltségű, „terepjáró” buszt⁷ bocsát az expedíció 15 ezer kilométeresre tervezett útjának rendelkezésére.

Az IKARUS gyár bevonása az utazás előkészítésébe szenzációs ötletnek bizonyult. A visszaemlékezések és a dokumentumok tanúsága szerint a javaslat az egyik résztvevő, Lévy Örs

سفارة جمهورية مصر العربية
بودابست

الى من يهمه الامر من السادة
المستولين بجمهورية مصر العربية

ترجو سفارة جمهورية مصر العربية في بودابست - المجر -
من السلطات المصرية المختصة تسهيل مهمة الوفد الطلابي المجرى
الذى يقوم برحلة استكشافية بالقارة الافريقية مرورا بمصر ذهابا
وعودة .

السفير
فؤاد حمدي

تحريرا في ١٩٨٧/٦/٤

To whom it may concern in the A.R. of Egypt

The Embassy of the A.R. of Egypt in Budapest - Hungary requests
the concerned authorities in Egypt to facilitate the mission of
the Hungarian Students who are on an exploratory expedition to
Africa through Egypt going and coming back.

Budapest, June 4, 1987.

for Fouad Hamdy
Ambassador

Fouad Hamdy

Az expedíció egyik támogatója

kezdeményezése volt, ő közeli ismerőse, Vadnai Zoltán⁸ segítségével meggyőzte a társaság vezetését az ötlet kivitelezhetőségéről. Nagy Gábor akkori vezérigazgató 1986. január 29-én írásban tájékoztatta az expedíció szervezőit a vállalat kedvező hozzáállásáról.

A utazás előkészítése ekkor már közel fél éve tartott. Az adminisztrációs munkát a szerzővel egyetemben Vincze Attila, az ELTE térképész szakos hallgatója irányította. Az aprólékos levelezést mintaszerű ügyvitel, iktatási rendszer bevezetése jellemezte. A *Teleki Sámuel Emlékexpedíció Szervező Bizottsága* a budapesti Józsefváros egyik lakótelepi lakásában működött egyetlen telefonvonalat használva. A szervezés későbbi szakaszában a kommunikáció a Budapesti Műszaki Egyetem műszaki fejlesztési szervezeti egységének szíveségből hozzáférhető telexállomásán⁹ keresztül folyt.

A precíz dokumentálásnak köszönhetően rekonstruálható, hogy a támogatók megkeresése – mai fogalommal az út szponzorainak felkutatása – 1985. november 25-én kezdődött. Ekkor több mint száz nagyvállalat, köztük a szocialista gazdaság nagyágyúi, számos „impex”, állami cég első számú vezetői kaptak névre szóló levelet.

Az alapos előkészítés vagy a megkeresés újszerűsége – kedvező fogadtatásra talált. Az első pozitív válasz a Centrum Áruházaktól érkezett tízezer forintos közpénztámogatás formájában, ezt követte a Vegyész, a Sportpropaganda Vállalat érdemi érdeklődése és a Budalakk támogatása. A szervezők ugyanakkor levélben fordultak a politikai élet képviselőihez is, megkeresést a Hazafias Népfront, az MHSZ, az MSZMP, a KISZ, a Magyarok Világszövetsége és az Állami Ifjúsági Bizottság vezetőit is. Levelet kapott a Magyar Népköztársaság összes érintett nagykövetsége, az érintett budapesti külképviseletek, továbbá a témához kapcsolható külföldi cégek, a Michelin, a Lonely Planet, az Agfa, a Fuji, az Eszperantó Szövetség elérhető tisztségviselője. A levéláradat elérte a közlekedési cégeket – a MAHART-tól a Főtaxi-ig – a légitársaságokat és a múzeumokat is.

Ma már szinte kideríthetetlen, hogy mit vártak a szervezők a VIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságától, a Szovjetunió Nagykövetségétől vagy a Munkásárságtól, de tény, hogy az iratok szerint az ezret is meghaladta az elküldött megkeresések száma.

Az eredmény nem maradt el, néhány hónapos „alapozás” után többek között az Alkaloida, az Ipari Reklám és Propaganda Vállalat, a Kohászati Gyárépítő Vállalat, a LAMPART, az S Modell, az Olympos, a HUNGEXPO pénzt¹¹, a Fővárosi Sütőipar, a győri, pápai és komáromi húsüzem, a Paksi Konzervgyár, a budapesti Tejipari Vállalat pedig élelmiszereket ajánlott fel.¹⁰ A Dunaferr természetben segített, a Szegedi Kenderfonó egyedi sátrat gyártott. A Magyar Posta emlékbélyeget nyomott, a Magyar Autóklub ingyenes, biankó vámdokumentumokkal (*‘carnet de passage’*) és tanácsadással segített, az Állami Ifjúsági és Sporthivatal,

valamint a KISZ KB anyagilag is támogatta a kezdeményezést. A Berlitz-től útikönyvek érkeztek, a szervezőmunka megkoronázásaként pedig a Magyar Nemzeti Bank önálló valutakeretet biztosított az egyetemistáknak, míg a Külügyminisztérium intézte a vízumok beszerzését, a Művelődési Minisztérium pedig a közgazgatási lépések megtételében segített. Mindezt közel négy hónap alatt.

Az expedíció leendő tagjai vállalták, hogy kipróbálják és tesztelik az akkoriban újdonságnak számító polifoam matracokat, a Fővárosi Vízművek pedig megbízást adott a svájci Katadyn vízszűrők extrém körülmények közötti kipróbálására is. A Malom- és Sütőipari Kutatóintézet a magyar gabonafélék trópusokon történő elkészítésének tapasztalatait¹² várta a diákoktól.

A szocialista nagyvállalatok pozitív hozzáállását jól jellemezte a Lampart Vállalat ajánlata: a diákokkal fizetés ellenében munkaszerződést kötött a vállalat szudáni kintlévőségének¹³ behajtása érdekében. Ez a szerződés persze csupán ürügyként szolgált a valuta napidíjak kifizetésére, ugyanis a cég reklámkerete kimerült, de az ötletet a vezérigazgatóság mindenképpen támogatásra méltónak ítélte.

1986 közepén már szinte minden rendelkezésre állt, megszületett a megállapodás az IKARUS-szal, a gyár egy IK 250-59-es széria autóbusz átalakítását és két¹⁴ buszvezető biztosítását vállalta.

TELEKI EXPEDÍCIÓ VS. TELEKI EXPEDÍCIÓ

A visszaemlékezések szerint a szervezők kissé előre szaladtak, hiszen az utazás technikai tervezésén túlmenően valódi, mély szakmai tartalommal ekkor még nem töltötték meg a programot. Annak ellenére, hogy szakmai biztatást sokaktól kaptak, Kákósy László egyiptológus professzor levélben ígerte támogatását, Meskó Attila professzor, az ELTE Geofizika Tanszék, és Klinghammer István professzor a Térképtudományi Tanszék akkori vezetői pedig maximális jóindulattal, segítő szándékkal viszonyultak a kezdeményezéshez. Ennek példája, hogy a résztvevők nyári terepgyakorlati kötelezettségét mindkét egyetemi tanár „beszámította” az afrikai utazásba.

Balogh János Kossuth-díjas akadémikus, az ökológia és a zoológia közti szerteágazó álló idős professzora többször és rendszeresen fogadta a hallgatókat, szinte különórát tartva nekik a természettudományi terepmunka¹⁵ gyakorlatából. A felkészülés keretében a csapat két tagja az ELTE mellett a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen hallgatott talajtani és trópusi mezőgazdasági ismereteket. Az előkészületek között az erdélyi Sáromberke felkeresése sem maradt ki, három leendő résztvevő utazott Romániába, az egykori Teleki-emlékek személyes megismerésére.

A tudományos élettel való együttműködés nem volt zavartalan. Az ELTE Afrika Kutatási Programja nem is válaszolt a hivatalos megkeresésre, a Természetföldrajzi Tanszék fiatal adjunktusa pedig egyenesen lehetetlenné nevezte a vállalkozás egyik célját, Szudán szárazföldön történő elérését. Indulatos kirohanása mindegyik résztvevő számára meglepetésként hatott. Ekkor már ismert volt a tény, hogy oktatók-kutatók egy későbbi időpontban, nagyobb költségvetéssel, hasonló elnevezéssel¹⁶ indítanak egy másik Teleki-expedíciót, s mint kiderült, a geográfus ennek lett volna aktív résztvevője.¹⁷

A feszültség oka kevésbé volt személyhez köthető, inkább abban nyilvánult meg, hogy a diákok gyorsabban és hamarabb érték el a potenciális szponzorokat és a hatóságokat, mint a szakemberek. Zavart okozott, hogy ki is valójában az első, az igazi Teleki Expedíció képviselője. Az időbeli elsőség egyértelműen az egyetemistáké volt.

A kezdeményezéssel szemben gerjesztett rosszindulat két esetben vált kézzelfoghatóvá. Az egyetemisták ellen „névtelen” feljelentés érkezett a Budapesti Rendőrfőkapitányság Gazdaságvédelmi Osztályára deviza-bűncselekmény gyanújáról. Egy rövid rendőrségi meghallgatást követően a gyanú alaptalannak bizonyult és az ügyet¹⁸ lezárták.

Két évtized távlatából sem hagyható szó nélkül azonban a Magyar Földrajzi Gyűjtemény vezetőjének az expedíció hazatérését követően a szervezőknek írt kétoldalas, címeres bélyegzővel ellátott, hivatalos levele¹⁹, melyben a közpénzek elszámolását, a „*vállalati, tanácsi anyagi források*” átláthatóságának fontosságát részletezi. Ebben a kioktató hangnemű megkeresésben szó esik még „*szélhámoskodás, felelőtlen sajtóhíresítés méltatlan gyanújába eső*” egyetemistákról, valamint megfogalmazza azt a kérést, hogy „*[a szervezők]... szíveskedjenek megküldeni... a Teleki család bármely tagjának írásos hozzájárulásáról készített xerox-másolatot, mely szerint a... [vállalkozás]... Teleki Sámuel leszármazottai valamelyikének tudtával és beleegyezésével viselte a nagy utazó nevét.*” Ez a tudománytörténeti érdekesség húsz éves távlatból is pontosan jelzi: nem övezte osztatlan szakmai szolidaritás az egyetemisták kezdeményezését.

PROFESSZIONÁLIS SAJTÓMUNKA

Az utazás nyilvánossága – mai szóhasználattal élve, PR-tevékenysége – minden várakozást felülmúlt. A napilapok rendszeresen tudósítottak az előkészületekről, néhány újságíró²⁰ szinte személyes ügyként kezelte, szívén viselte a kezdeményezést. Egyikük, Dalia László a Vasárnapi Hírek²¹ hasábjain 1985 decemberében adott az első között hírt a kezdeményezésről.

A kommunikációs áttörést a vezető politikai napilap, a Népszabadság közlése jelentette. A nagy olvasottságú, szombati számok

egyikében az MSZMP vezető sajtóorgánuma²² féloldalas interjú közzölt Bencsik Gábor tollából „...és most: *diákexpedíció*” címmel, az eredeti Teleki útinapló három reprodukciójának illusztrációjával felhasználásával.

Hetekkel később az Esti Hírlap már idézett cikke tette széles körben ismertté a kezdeményezést. A sajtóérdeklődés megindult, számos rádiós interjúra került sor, egyoldalas cikket közzölt az Egyetemi Lapok, az ELTE rangos újságja²³ is. „*Samu Gróf nyomában*” címmel a Világ Ifjúsága²⁴ is nagy riportot tett közzé. Médiaérdekesség, hogy a diákexpedíció számos civil drukkerre olvasói levelekben is kifejezte elismerését. Így történhetett meg, hogy a Népszabadság egy olvasói levelet idézve²⁵ két héten belül kétszer is foglalkozott a kezdeményezéssel.

Az aktív kommunikáció második nagyobb hullámára 1986 őszén került sor, ekkor már a Teleki Expedíció szponzorainak nevei is feltűntek a politikai napilapok²⁶ írásában.

VÉGRE ÚTON

A Művelődési Minisztérium Nemzetközi Osztályára eljutott, 1987. október 27-én kelt úti jelentés²⁷ szerint az expedíció Z-0894 rendszámú speciális autóbussza 27 hónapos előkészítés után a tervezettnél megfelelően, 1987. június 8-án indult el a Budapest Kongresszusi Központ parkolójából²⁸, majd rövid dunaiúvárosi és szegedi sajtótájékoztató után Röszkénél hagyta el az országot. A résztvevők másnap Belgrádban a jordán nagykövetségen megkapták a jordániai vízumot, majd Bulgária és Törökország érintésével öt nappal később beléptek Szíriába²⁹, s onnan Jordániába. Az Ammanban működő magyar kereskedelmi képviselő vezetőjének³⁰ segítségével az ottani magyar kolónia kézzel-kézzel adta a budapesti egyetemistákat. A MAHART helyi képviselője előkészítette a június 20-i kompátkeléshez szükséges dokumentumokat, a kényeszerű várakozás napjai alatt a Jordan University rektora³¹ ünnepélyesen fogadta az expedíciót és mód nyílt a diákokkal, oktatókkal történő személyes találkozásra is. A jelentés külön kitér a jordániai egyetem szovjet oktatóival történő személyes találkozásra is.

Egyiptomba érkezve megkezdődött a szakmai munka: a Sínai-félsziget földtani struktúráinak dokumentálásával, a terepen közet- és ásványgyűjtéssel, fényképezéssel telt az út az egyiptomi fővárosig. Kairóba érkezve a Magyar Népköztársaság Nagykövetségének fiatal konzulja segítette³² az időközben lejárt szudáni vízum meghosszabbítását, illetve a visszaúti jordán vízum beszerzését. Némi idővesztéssel járt, hogy kiderüljön: valóban van-e lehetőség a szudáni határ szárazföldi átlépésére. A Magyar Autóklub elnökének ajánlólevele alapján az 'Automobile Club of Egypt' megerősítette, hogy speciális engedéllyel ugyan, de átjuthat az expedíció Szudánba.

Simon Wintermans, a csapat holland tagja – aki az út végére szinte kifogástalanul elsajátította a magyar nyelvet – felvette a kapcsolatot hazája kinti képviselőjével, és ő is hasonló információkat kapott. A várakozás alatt újabb nehézség jelentkezett: a Prágában kiadott etióp vízum amhara nyelvű bejegyzése lejárt, így ennek meghosszabbítása is külön idővesztést okozott. Etiópia kairói konzulátusa csak a diplomáciai testület magyar doyenje, Dr. Simonyi Ernő nagykövet személyes közbenjárására adott ki szárazföldi beutazásra jogosító vízumot.

Az intenzív sajtókommunikáció közben tovább folyt: az MTI tudósítója június 29-én Budapestre leadott telexe alapján az expedíció az esti órákban, teljes felszereléssel – köztük új kiegészítő olajtartállyal, friss élelmiszerekkel – délnek indult Szudán felé.

A kairói hivatalos tájékoztatás szerint a szárazföldi engedélyt az egyiptomi katonai elhárítás déli területi parancsnoka Asszuánban adta volna ki néhány napos várakozás után. Miután a szervezés kezdeti szakaszában látszott, hogy ez a dokumentum minden erőfeszítés ellenére igen nehezen megszerezhető, ezért a szervezők alternatív változatként az Asszuán-Wadi Halfa hajóút lehetőségét sem zárták ki, olyannyira, hogy előzetes levélváltás is történt az illetékes hajótársasággal. A pesszimizmus indokolt volt, hiszen a helyszínen egyértelművé vált, hogy a két ország közötti feszült politikai helyzet miatt – Nimeri volt szudáni elnök Egyiptomban kapott menedéket, jelentős határmenti csempészet zajlott a két ország között stb. – az expedíció nem kaphat engedélyt a szárazföldi beutazásra. Egyedüli megoldásként maradt tehát az autóbusz behajózása. Vélhetően senki sem gondolt arra, hogy az asszuáni gát negatív környezeti hatásain túl más jellegű károkat is okozhat. Pedig ez történt, hiszen a vízszint mesterséges szabályozása miatt a komp behajózási szintje (ún. 'rámpszint') és a közút között a magasságkülönbség meghaladta a 30 métert. A gát elkészülte előtt ilyen gond sosem volt, de ebben az évszakban az IKARUS hajóra emelése csak elvben volt lehetséges. A műszaki feladat a szükséges daru hiányában megoldhatatlannak látszott, a résztvevőket azzal biztatták, hogy 80-90 nap múlva vízszint a kellő mértékre emelkedik, és a busz akadálytalanul rágurulhat a hajóra.

A résztvevők számára ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a projekt a korábbi terveknek megfelelően nem folytatható, alapjaiban új megoldást kell találni a szubszaharai térségbe történő eljutásra.

Az expedíció legnagyobb ellensége az idő volt, hiszen a tartaléktervek bármelyike lényeges idővesztést okozott volna. A megoldás keresésében egyebekben messzemenően együttműködő egyiptomi hatóságok³³ által javasolt módszer – az autóbusz Szuezből Port Sudan-ba történő vörös-tengeri szállítása – hetekig eltartott volna, ráadásul a költségvetés szűkössége miatti kivitelezhetősége is komolyan kérdésessé vált. Nehezítette a helyzetet, hogy július 17-vel a szudáni vízum – immár a második – lejáratá is közelgett, így sürgősen dönteni kellett. Az egyiptomi bürokrácia rengetegében lassan már otthonosan

ELINDULT A TELEKI SÁMUEL-EXPEDÍCIÓ

Autóbusszal Afrikába

(Munkatársunk-főt.)
Teleki Sámuel gróf száz évvel ezelőtt indult útnak hogy Afrika keleti felének egyenlítői vidékét felderítse. Felfedezett több tavat és hegységet, az ő nevét viseli azóta egy vulkán, és van ott egy völgy és egy tengerrajnyi tó, amelyek szintén a magyar utazó nevére emlékeztet. Száz évvel később – azaz tegnap – elindult egy újabb magyar expedíció is. Délélt Buda-pestben, a Kongresszusi Központ előtt szálltak fel az expedíció résztvevői, hat magyar és egy holland egyetemista, valamint két gépkocsivezető egy IKARUS autóbuszra, amellyel Jugoszlávián, Bulgárián, Törökországon, Szírián, Jordánián, Egyiptomon, Szudánon, Etiópián és Kenyán át utaznak majd.

Az utazáshoz a járművet, az expedíció felszerelését, az élelmiszeri magyar vállalatok bocsátották rendelkezésre, elvégre egy ilyen nagyarábú vállalkozás, amely a tervek szerint körülbelül három hónapig tart. kiváló reklám. Nyilván ezért kerültek fel az autóbusz oldalára a

magyar vállalatok reklámfeliratait. Sajnos hiányzik a járműből a légkondicionáló, ami pedig az afrikai melegben alighanem nélkülözhetetlen. És bár van a buszon televízió készülék meg videómagról, hozzá való kamerát egyelőre nem sikerült beszerezni.

Az indulás előtti sajtótájékoztatón mondta el Suha György, az expedíció vezetője, maga is egyetemi hallgató, hogy Teleki útvonalán, de az ő haladási irányával ellentétesen kívánják bejárni Afrikát, ahol tudományos vizsgálatokat is végeznek majd. Minél többet szeretnének megtudni az út során érintett országok társadalmának, népességének, gazdasági helyzetének állapotáról is, mivel ezek az államok az utóbbi száz évben, amióta a kalandos kedvű gróf arra járt, jelentősen megváltoztak.

A geofizikai méréseket és vizsgálatokat, valamint az expedíció körülmények értékelését azonban kétértelmű felműlője jelentőségében az a cél, hogy az Ifjú egyetemisták vállalkozásukkal méltó emléket állítsanak a neves magyar felfedezőnek, aki méltatlanul szorult háttérbe a kor két másik utazója, Stanley és Livingstone mögött.

Az expedíció tagjai az indulás előtt. MIKÓ LASZLÓ FELVÉTELE – MTI FOTÓ

mozgó magyar egyetemisták egy része – kihasználva Alsó- és Felső-Egyiptom szinte összes közútjának alapos bejárását – elvégezte a rendelkezésre álló közúti térképek adatkorrekcióit, illetve a 'Guide Transafrique' és a jellegében hasonló német nyelvű itiner-útikönyv, „Durchafrika” egyiptomi fejezeteinek kiegészítéseit, aktualizálásait.³⁴

A jövőt illetően a magyar nagykövetség is tanácstalan volt, a kairói Külügyminisztériumban a papírok rendre elvesztek, ugyanakkor az országnak a parti úton történő elhagyására jogosító fővárosi engedélyt a déli katonai hatóságok nem fogadták el, így egyértelművé vált, hogy az autóbusz a két gépkocsivezetővel és Kármán Balázssal visszafordul Budapestre. Az otthoni sajtó figyelme mellett³⁵ a többiek 36 Egyiptomban töltött nap után hajóra szálltak Asszuánban.

EXPEDÍCIÓSTART

Ikarus autóbussz indult ma délelőtt Afrikába. Teleki Sámuel nevét viseli az a centenáriumi emlékexpedíció, amelynek tagjai a száz évvel ezelőtti útra kelt felfedezőkaraván nyomában kíván eljutni Kelet-Afrikába. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem öt hallgatója, egy agrármérnök, holland egyetemista és persze az Ikarus két autóbusszvezetője ma délelőtt 11 órakor a Budapesti Kongresszusi Központ előtt indult a több hónapos útra.

(Boroza Zsolt felvétel)

VÉGRE FEKETE AFRIKÁBAN – KOMPROMISSZUMOKKAL

Az expedíció résztvevői kalandos észak-szudáni hajózás, autózás és vonatozás után Wadi-Halfából a szudáni fővárosba, Kartumba érkeztek. A városban kihirdetett rendkívüli állapot, az állandó éhezés, az Omdurman felől folyamatosan hallható fegyverropogás gyakorlatilag lehetetlenné tette a szárazföldi továbbjutást. A szocialista országok együttműködése azonban hibátlanul működött. Simonyi Ernő kairói nagykövét felhívta csehszlovák kollégáját és kérte, segítsen a magyar egyetemistáknak. A testvéri Csehszlovákia nagykövétét Ladislav Lengyelnek hívták és csallóközi származású (cseh)szlovákiai magyarként minden lehetséges segítséget megadott a kiegészített, lesóványodott budapesti fiataloknak, akik egyébként még mindig töretlen lelkesedéssel tervezték a következő útszakaszokat. Az állapotokra jellemző, hogy Lengyel nagykövét egyedül képviselte országát, a személyzetet már evakuálták, telex- vagy telefonkapcsolatot létesítése szinte lehetetlen volt. Repülőjegyhez jutni komoly kihívást jelentett, az árakat több száz százalékos infláció emelte.

Az anyagi források szűkössége nem tette lehetővé, hogy mindenki tovább repülhessen, így rövid, konszenzusos egyeztetés

után az expedíció hat tagjából csak ketten, Simon Wintermans és Bezdán Sándor folytathatta az utat, a többiek – Hámos István, Léway Örs, Suha György, s Vincze Attila – további egy hetes várakozás után, a Swissair Johannesburgból közlekedő heti járatának szudáni technikai leszállását kihasználva, Athén és Zürich érintésével augusztus 9-én hazarepültek Budapestre. Négy nappal később megdőlt a kartúmi kormány és a fegyveres harcok kiterjedtek a főváros egészére.

„...az expedíció hat tagjából csak ketten, Simon Wintermans és Bezdán Sándor folytathatta az utat”

TELEKI NYOMÁBAN

Az igazi expedíció valójában augusztus 10-én kezdődött. A megmaradt két utazó Nairobiban kapcsolatba lépett a magyar nagykövetséggel³⁶, majd autóbusszal Dar es Salaamba, onnan Zanzibár szigetére utaztak. A szárazföldre visszatérve az utazás az eredeti terveknek megfelelően folytatódott, Sándor és Simon autóbussz terepjárókkal, tömegközlekedési eszközökkel, autóstoppal jutottak el a Pangani folyó völgyébe, Teleki Sámuel eredeti expedíciójának kiindulási helyére. Folyamatos észak-, északnyugati irányú haladással aztán a Kilimandzsáró megmászása következett. A Kibo legyőzését követően Simon belázasodott, így a program végrehajtása újabb késedelmet szenvedett. Rövid mombasai kitérő, a tartózkodási engedélyek ismételt meghosszabbítása után a Mt. Kenya megmászása következett.

Az előkészítés során többszöri levélváltásra került sor az egyetemisták és J. M. Brown angol író között, aki akkor már évek óta dolgozott Észak-Kenya történetét feldolgozó könyvén, amelyben több fejezetet szánt Teleki Sámuel utazásának. Az író kérésének megfelelően az expedíció résztvevői magukkal vitték és átadták a Teleki-napló kézirátának másolatát és az egyes részletek fordításával, magyarázatok írásával járultak hozzá a könyv elkészüléséhez.

A lelkes angollal való együttműködés eredményeképpen sikerült megszervezni a Teleki alaptábor helyszínének és a lerombolt Teleki-ház felkeresését, dokumentálását. A kalandot folytatva Baringo-Loiyngalani felé, az utazás eredeti célját teljesítve Sándor és Simon három hét alatt eljutott a Rudolf-tóhoz és a Teleki-vulkánhoz is. Lodwar településen – amely az eredeti út legfontosabb északi állomása volt – több napot töltöttek. Végül hazautazásukra Róma érintésével, az indulás után szinte pontosan négy hónappal, október 6-án került sor. A ferihegyi repülőtéren a szülők és az expedíció korábban hazatért résztvevői fogadták nagy ovációval a „Telekis” fiúkat.

Hétfőn indulnak

Teleki nyomában Ikarusszal

A nagy földrajzi felfedezők között a tudományos világ ma is csak egy magyart jegyez: Teleki Sámuel Kelet-Afrika járhatlan vidékeit utazta be 1887–88-as expedíciójával. Ő fedezte fel a Rudolf-tavat, a Stefánia-tavat, valamint a máig nevét viselő vulkánt, völgyet és tengerszemet. Száz esztendő múltán magyar egyetemisták expedíciója követi Teleki útját.

Másfél éve lapunk elsőként tudósított a nagy tervről, s most már azt jelenthetjük, hogy hétfő reggel útra két a csapat.

— A Novoteltől indulunk tizenegy órákor, s aznap még megállunk Dunaújvárosban és Szegeden — mondja Suha György, az expedíció vezetője. — Rószkenél lépjük át a határt, majd Jugoszlávián, Bulgárián, Törökországon, Szírián átutazva érkezünk Jordániába. Innen komppal jutunk át Egyiptomba, ahol a Nilus mentén haladunk Szudánig. A Nubiai-sivatag már aligha lesz könnyű terep, a homok, s a hőség próbára teszi majd expedíciónkat. Szerencsére a Michelin cégtől kaptunk rész-

letes útleírást, amely például tízenegyféle földutat különböztet meg. Utunk gyöngyszeme Etiópia, hiszen a legkevésbé felfedezett, s mi megkaptuk az engedélyt, hogy keresztülutazzunk az országon. A Stefánia-tavat alighanem csak messziről láthatjuk, mert odáig nem vezet út. Kenyában terepjárót akarunk bérelni, hogy azzal felkeressük a Teleki-vulkánt, és ha a pénzünk-ből telik, a Rudolf-tavat is. — A buszuk különösnek tesz-

— Az Ikarus ajándéka, a szekesfehérvári gyárban alakították át szériatípusból. Három tankot szereltek fel, valamint asztalokat, szekrényeket, hűtőgépet és a gáztűzhe-

lyet. Csak légkondicionálás nincs, mert az nagyon megnövelte volna a busz fogyasztását. Egyébként az Ikarus két kipróbált sofőrt is kölcsönadott, akik már Koreától Iráig beutazták a világot, s a motorhoz is értenek.

Tucatnyi szponzor segíti az expedíciót. Többek között a Lampart, a Csepel Autógyár a Budalakk és a Magyar Autóklub. A konzerveket és félkész ételeket konzervgyáraktól, átlami gazdaságoktól kapták. A trópusi sátrakat a Szegedi Kenderfonóban készítettek, sőt kérésükre még olyan lessátrat is szőttek, amiből jól megfigyelhetik majd a madarakat. A Fővárosi Vízművek pedig viztisztító berendezést adott kölcsön az útra, amelyen hat geofizikus-, egy térképész- és egy agrármérnökjelölt vesz részt. Orvos ugyan nem tart a csoporttal, de a SOTE trópusi tanszékén mindenre kioktatták, s különleges gyógyszerekkel is ellátták őket.

Dalia László

IGEN, MEGCSINÁLTUK!

Távirati stílusban körülbelül ez volt a Teleki Emlékexpedíció végjátéka. Ha nem is mindenki részvételével, ha nem is IKARUS-szal, ha nem is az eredeti terveknek megfelelően, de végül siker koronázta az erőfeszítéseket.

Senkiben nem maradt kudarcélmény, felejthetetlen emlékekkel teli, nagy kaland volt minden résztvevő számára az utazás. Ami az igazi, publikált tudományos eredményeket illeti, azokkal valóban adós maradt az expedíció. Ennyiben jogos lehet a kritika.

Hazatérés után mindkét résztvevő számos előadást, élménybeszámolót tartott, ehhez az ELTE minden segítséget megadott.³⁷

A sajtóérdeklődés óriási volt, a Magyar Nemzet³⁸ „Sikerrel végződött az első Teleki Sámuel-émlékexpedíció” címmel, Samu gróf ismert fényképével összegezte a diákok szervezőmunkáját, az ELTE Egyetemi Lapja³⁹, külön egyoldalas mellékletet szánt a hazatérésnek, Bezdán Sándor szülővárosában pedig fényképes híradás⁴⁰ jelent meg „Itthon a Teleki expedíció” címmel.

A sikerélményt az a tény adta, hogy néhány huszonéves fiatal, saját erőből képes volt megtervezni és létrehozni egy olyan utazást, amelynek médiavisszhangja már az indulás előtt jelentősen elnyomta a konkurens, tudományos expedíció sajtóját. Pálya-

zöldökként megtanulták kezelni a nyilvánosságot, meggyőzték a politikai döntéshozókat és betekintést nyertek a gazdasági élet működésébe. Azt húsz év távlatából sem lehet vitatni, hogy a szervezés, előkészítés minden képzeletet meghaladó módon jól sikerült. A lebonyolítás akadozott ugyan, de nehéz lenne ennek összes okát az egyetemistákra hárítani. Segítőképz volt ugyanakkor az állami adminisztráció, hatékony a külügyi képviseleti rendszer. A Teleki Sámuel Emlékexpedíció társadalmi támogatásához sem férhet kétség. Ehhez persze kellett a kései nyolcvanas évek Magyarországnak várakozással teli légköre... ✨

JEGYZETEK

¹ Esti Hírlap, 1986. február 4., Pallagi Ferenc: Ikarus – Teleki nyomában?

² Az eredeti helyesírás szerint "Esti hírlap".

³ Borsos Balázs és Móga János az ELTE TTK két hallgatója 1984. november 18.–1985. május 14. között tanulmányút keretében eljutott a Teleki-vulkánhoz, így az igazi „elsőség” egyértelműen az övék.

Telesi Sámuel felfedezései

- ⁴ Csak pontosításképpen: az expedíció hét egyetemista tagjából négyen geofizika szakosok, egyikük térképész. A nem ELTE-sek közül egy leendő agrármérnök és egy közgazdász is a csapat tagja volt.
- ⁵ A cikkben helytelenül Hátori, illetve Berdán nevek szerepelnek.
- ⁶ A kezdetekkor még Andrassy Péter orvostanhallgató és Kozma Tibor geológushallgató is az utazó csoport tagjaként szerepelt, részvételükre végül nem került sor.
- ⁷ Ilyen modell sohasem létezett a gyár kínálatában, végül egy IK 250-59-es szériabusz átalakított verziója indult útnak. A szóbeszéd szerint a hazautazást követően a buszt visszaalakították és új járműként a Szovjetunió budapesti nagykövetségének értékesítették.
- ⁸ Jelenleg is az IKARUS Járműgyártó Rt. Vezérigazgatója.
- ⁹ 225931 meugyh
- ¹⁰ Külön érdekesség, hogy a támogatások egy része a szerző édesanyjának OTP-nél vezetett, 218-98086-516-4946 számú csekkzámlájára érkeztek, hiszen a szervezőbizottság nem volt jogi személy. Hasonló okokból vált támogatóvá az ELTE KISZ TTK Bizottsága, amely lehetővé tette a szervezet bankszámlájának használatát.
- ¹¹ A lista korántsem teljes, a Rákospalotai Növényolajgyár étolajat, a Gyermelyi Tésztagyár saját termékeit, a Kabai Cukorgyár postán (!) 20 kg kristálycukrot küldött, a Szarvasi Tangazdaság 32 kg, újdonság-számba menő terméket, zacskós gyors rizst ajánlott fel.

- ¹² Részletes úti jelentés született, az expedíció során szójaliszt, krumplicsészta, búzacsíra, búzakorpa és fánkpor is színesítette az étkezést: Gabonaipari Híradó, 1988/1.sz. 3.old.
- ¹³ Valószínűleg több mint 17000 amerikai dollár értékű zománczott áru, fürdőkádad és edények árát kellett volna behajtani...
- ¹⁴ Valójában három fő készült fel, Lovrek Zoltán és Hollós Géza résztvettek az expedícióban, míg Csuti Bálint tartalék maradt.
- ¹⁵ Ezeket az egyeztetéseket Hámos István szervezte.
- ¹⁶ Magyar Tudományos Afrika Expedíció, 1988.
- ¹⁷ Képes7 Hetilap 1987/36 szám, 1987. szept.6. 'Újra Teleki nyomában' c. interjú stílusa ékes bizonyítékokkal szolgál a feszültségről, erre a diákok részéről a rákövetkező számban megjelent olvasói levél reagált.
- ¹⁸ A feljelenítő neve egyébként később, némi KISZ-es politikai „nyomás” hatására kitudódott, de a jelenleg is tudományos pályán lévő személy megnevezésétől eltekintünk.
- ¹⁹ 1987. október 30-án kelt, 192/87 ügyszámú levél.
- ²⁰ Bencsik Gábor, Dalia László, Polgár Gyula és sokan mások.
- ²¹ VH, 1985.dec.1. 4.o.
- ²² Népszabadság, 1986.jan.18. 20.o.
- ²³ Egyetemi Lapok, 1986. marc.24.
- ²⁴ 40. évf. 4.sz.15.o.
- ²⁵ Kálmán Gyula (Csorna) olvasói levele, 1986.febr.1.
- ²⁶ Esti hírlap, 1986.nov.11.és 12., Népszava, 1986.nov.14., Magyar Nemzet, 1986.nov.14.
- ²⁷ Az elosztó szerint Pusztay János, Molnár Zsolt részére, valamint a Külügyminisztériumban Juhász Ernő számára.
- ²⁸ Népszabadság, 1987.jún. 9. 9.old., MTI híradás, Esti Hírlap ua., Képes Újság 1987. jún.20., Magyarország 1987. jún.7., Vasárnapi Hírek, 1987. jún.7.
- ²⁹ A sietség oka egyszerű volt: Szíriában a kötelező valutaváltástól csak akkor lehetett mentesülni, ha az utazó 24 órán belül elhagyta az országot.
- ³⁰ Nemere László ideiglenes ügyvivő.
- ³¹ Dr. Abdul Sallam Al-Majali.
- ³² Dr. Busztin György később a Magyar Köztársaság indonéziai nagykövete.
- ³³ Az együttműködést nagyban segítette Foud Hamdy budapesti egyiptomi nagykövet arab nyelvű támogató levele, amely szinte minden ajtót megnyitott.
- ³⁴ Az út évekig a legpontosabb referenciákat adta Kelet-Egyiptom köztújairól, és a szolgáltatott adatokat a Michelin egyiptomi térképének korrekciójában is felhasználták.
- ³⁵ Többek között Délmagyarország, 1987. június 29. 6.old. „Négy kerékkel a sivatagon át ..?”, Népszabadság, 1987.aug.9.
- ³⁶ Ágoston Béla ideiglenes ügyvivő.
- ³⁷ Többek között Bezdán Sándor 1987. november 16-án 'Telesi Sámuel nyomában az Egenlítő vidékén' címmel tartott előadást a TTK Őslénytani Tanszékén.
- ³⁸ 1987.nov.17., Tirts Tamás – később a FIDESZ országgyűlési képviselője – tollából.
- ³⁹ Bóta Gábor: A Teleki-túra tanulságai, 1987. nov. 23.
- ⁴⁰ Délmagyarország, 1987. okt. 9.

Fotó: Szilasi Ildikó • Kislány, Palmeira, Sal sziget, Zöld-foki Köztársaság